

універсалізації, який знайшов своє втілення в категоричному імперативі Канта, трансформований у комунікативній етиці К.—О. Апеля та Ю. Габермаса, уможлиблює критичну перевірку та легітимацію моральних приписів партикулярних життєвих форм на предмет їх загальнозначущості та обов'язковості, а також співіснування таких життєвих форм.

ХРИСТИЯНСТВО В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

А. Колодний (кафедра філософії та релігієзнавства)

Україна втретє протягом своєї історії переживає процес національного відродження, яке не лише активізувало релігійну діяльність різних конфесій, що сформувалися на національному ґрунті, а й поставило питання про місце релігії в житті українців. Межове розташування України між Сходом і Заходом, Північчю і Півднем, між християнством і мусульманством, католицизмом і православ'ям зумовило складність релігійних процесів на її землях. Дослідження релігійних процесів в Україні дало можливість нам визначити низку їх закономірностей:

1. В Україні практично завжди з часу прийняття християнства політика домінувала над релігією. Тим часом релігійне начало було основною категорією влади в усій українській історії незалежно від того, хто конкретно владою репрезентував Україну.

2. З часу появи на українських землях християнства тут практично не було конфесійної єдності між народними масами і їхніми духовними наставниками, можновладцями.

3. Жодна з християнських конфесій в усьому спектрі її віровчення та обрядовості не з'являлася в Україні як продукт органічного саморозвитку суспільства в цілому. Поширення їх має відосередній характер. Це, природно, веде до розколу суспільства, міжконфесійних колізій, трагедій у національному бутті, зумовлених релігійними факторами.

4. В періоди політичної деградації життя українського народу і суспільної кризи українства, коли проявлялася втрата українським етносом матеріальних ознак свого самовияву (зокрема, державності) і перетворення його в суто духовний фактор, провідна роль в етнорозвитку та етноінтеграції переходила до однієї з християнських церков, яка виступала в цей час єдиним провідником національної ідеї, інтеграції всіх національних сил, відіграла роль тієї націо-

нальної інституції, яка сприяла культурній індивідуалізації українського етносу.

5. Християнство в Україні слугувало і засобом соціального та національного поневолення народу, і засобом його боротьби проти соціального і національного гноблення.

6. Міжконфесійні суперечності, поляризуючи український народ, стримували процес національної інтеграції і самовизначення, робили його легкою здобиччю різних держав і церков. Але водночас вони відігравали й роль фактора, що сприяв збереженню українського етносу як такого. Саме конфесійна строкатість не дала можливості українству повністю зросіяннитися чи полонізуватися.

7. Підміна національного почуття релігійним, протиставлення релігійного “МИ” національному негативно позначилося на динаміці національного “МИ” українців, вела до деградації етнічної свідомості українців, до внутрішньонаціональних чвар на релігійній основі.

8. Сприятливим ґрунтом для включення християнства в процес національної ідентифікації були такі риси духовності українців, як висока чуттєвість, перевага почуттєвого над інтелектуальним і волевим, певний індивідуалізм, прагнення до духовного усамітнення, висока витривалість і терпеливість, якась життєва невпевненість, меланхолія, а також труднощі землеробської долі і прагнення віднайти заступника від усіх злигоднів соціального, господарчого і національного життя.

9. Складність історичного буття українського народу формувала у нього плюралістичний світогляд. Окрім релігійності, його свідомості притаманні й елементи вільнодумства, що проявилось у вигляді релігійного інакодумання, скептицизму, індиферентизму, антиклерикалізму, політеїзму, деїзму, антитеїзму. Раціоналістичні та ірраціоналістичні підходи мають місце у різних сферах української духовної культури — в науці, філософії, освіті, мистецтві, навіть у богослов'ї.

10. Історія українства, специфіка національного буття підтвердили трансцендентність не лише релігії, а й певною мірою етнічного начала. Нині, коли ми переживаємо процес національного відродження, ця трансцендентність релігійного і національного поєднала їх. Релігія шукає в нації своє буття, нація шукає його в релігії. Проте сама по собі релігія в Україні ніколи не була етноутворюючим і етноінтегративним фактором, не відігравала ролі визначального засобу національного відродження. Пріоритет у цьому завжди належав національній ідеї. Лише сходження на рівень цього найва-

жливішого принципу гарантує підхід до конфесійної різниці як чогось перехідного чи неосновного в суспільному або релігійному процесі, утвердження в думці, що Україна — одна для всіх, хто усвідомлює себе українцем, і Бог один для тих, хто вірить у нього.

ФІЛОСОФІЯ ДІАЛОГУ І ПРОБЛЕМА ОБГРУНТУВАННЯ ЕТИКИ

В. Малахов (кафедра філософії та релігієзнавства)

Філософія діалогу і, відповідно, діалогічна етика розглядаються як специфічний напрям думки, відмінний як від комунікативної філософії та етики на трансцедентально-прагматичній основі, так і від концептуальних моделей відчужено-ігрового комунікування, що його узвичаює постмодерністська ситуація в культурі.

Виникнувши як альтернатива “замкненості” атомарного індивіда і його “монологічній” свідомості, філософія діалогу нині все більшою мірою засвідчує роль діалогічного принципу саме в зосередженні смислових потенцій людського буття — (єдино можливо-му на базі визнання фундаментальної відкритості останнього), їх духовній ієрархізації, нагромадженню їх творчої й екзистенційної напруги — в опозиції вже до збайдужілої плюральності “голосів” і “розмов” “постсучасного” мозаїчного світу, що хоча й не залишає сліду від колишнього “атомарного” індивіда, проте на місці останнього вибудовує власні, новіші форми, егоїстичного “наполягання на бутті”.

У будь-яких проявах та історичних контекстах філософія діалогу зберігає, однак, свій визначальний етичний потенціал, що полягає у вільному виході за межі власної суб’єктивності, власного буттєвого центру при одночасному збереженні й утвердженні людяної, “людиномірної” моральної позиції у світі. Розгортання цього потенціалу передбачає можливість різних конкретних напрямків самовизначення всередині спільного етичного простору — од відторгнення емпіричної самозосередженості Я до розриву з “екологічним” порядком буття як таким (Е. Левінас), — воно послідовно актуалізує такі ціннісно-смислові шари “етичного життя” як свобода волі, індивідуалізована імперативність і відповідальність, етос поваги, любові і співчуття, інтенція на сприйняття та осмислення людської (ситуації), умовно кажучи, “згори” — з урахуванням послідовності суб’єктивного досвіду і його найбільш самотніх духовно значущих проєкцій.